

ZAŻALENIE NA ARESZT – WAŻNY WYROK TK

W dniu 13 lipca 2009 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok zainicjowany skargą konstytucyjną Wojciecha S. (SK 46/08). Skarga ta dotyczyła możliwości zaskarżania postanowienia sądu odwoławczego o aresztowaniu osoby, wobec której sąd I instancji aresztu nie zastosował. Przepisy procedury karnej w obecnym kształcie, zezwalają sądowi odwoławczemu na zmianę postanowień sądów I instancji o nieuwzględnieniu wniosku o areszt (art. 252 w zw. z art. 437 kpk). Problem tkwi w tym, iż w takiej sytuacji, na postanowienie o zastosowaniu aresztu nie przysługuje już żaden środek odwoławczy. Zdaniem skarżącego taki kształt przepisów, kłóci się z prawem do zaskarżania orzeczeń o pozbawieniu wolności (art. 41 ust. 2 Konstytucji), zasadą dwuinstancyjności postępowania (art. 176 Konstytucji) oraz zasadą demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

Niezaskarżalny areszt

Dziennikarz Wojciech S. był podejrzany o podjęcie się pośrednictwa w załatwieniu pozytywnej weryfikacji oficera WSI – Leszka T. W dniu 15 maja 2008 r. prokuratura złożyła wniosek do Sądu Rejonowego dla Warszawy Woli o zastosowanie wobec niego tymczasowego aresztowania na okres 3 miesięcy. Sąd Rejonowy dla Warszawy Woli poprzestał jednak na zastosowaniu dozoru policyjnego, zakazu opuszczania kraju i poręczenia majątkowego. 20 maja 2008 r. Prokuratura Krajowa zaskarżyła to postanowienie. Jednak dopiero w dniu

29 lipca 2008 r. Sąd Okręgowy w Warszawie rozpoznał zażalenie i zastosował wobec Wojciecha S. tymczasowe aresztowanie na okres 3 miesięcy. W dniu 1 sierpnia 2008 r. obrońcy Wojciecha S. wnieśli skargę konstytucyjną.

Przedmiot skargi

W skardze konstytucyjnej pełnomocnicy Wojciecha S. podnosili niezgodność art. 437 § 1 i 2 kpk z art. 2, art. 41 ust. 2 i art. 176 Konstytucji RP. Zaskarżone przepisy stanowią, iż „Po rozpoznaniu środka odwoławczego sąd orzeka o utrzymaniu w mocy,

zmianie lub uchyleniu zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części. Dotyczy to odpowiednio rozpoznania środka odwoławczego od uzasadnienia orzeczenia. Jeżeli pozwalają na to zebrane dowody, sąd odwoławczy zmienia zaskarżone orzeczenie, orzekając odmiennie co do istoty, lub uchyla je i umarza postępowanie; w innych wypadkach uchyla orzeczenie i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania...”. Pełnomocnicy skarżącego zakwestionowali powyższe przepisy w zakresie, w jakim zezwalają sądowi okręgowemu uwzględnić zażalenie prokuratora i zastosować areszt. Ich zdaniem niemożność zażalenia na postanowienie wydane w tym trybie była równoznaczna z brakiem kontroli legalności i zasadności reformatoryjnego orzeczenia sądu okręgowego. Zgodna z Konstytucją byłaby według nich taka dyspozycja art. 437 kpk, która w sprawach rozstrzygających zażalenie prokuratora na postanowienie sądu rejonowego nieuwzględniające wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, nakazywałaby sądowi okręgowemu uchylenie tego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Byłaby to instytucja wzorowana na wyrażonej w art. 454 § 1 kpk regule *ne peius*, która zabrania sądowi II instancji skazać niewinnionego przez sąd I instancji. Z tymi argumentami nie zgodził się Prokurator Generalny, który wskazał, iż tymczasowe aresztowanie i kara pozbawienia wolności są instytucjami podobnymi, lecz nie są tożsame, a tym samym nie można pewnych gwarancji z postępowania karnego przenosić na grunt postępowania w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Zdaniem Prokuratora Generalnego skarżący bezzasadnie doszukiwał się analogii między reformatoryjnymi orzeczeniami sądów odwoławczych podejmowanymi na podstawie art. 437 kpk a orzeczeniami

sądów odwoławczych wydawanymi w trybie art. 454 kpk. Instytucja uregulowana w art. 454 kpk zapobiega bowiem skazaniu osoby tylko w jednej instancji, czego nie można utożsamiać z orzeczeniem sądu odwoławczego orzekającego o pierwszym zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Ponadto Prokurator Generalny wskazał, iż art. 41 ust. 2 Konstytucji RP odnosi się tylko i wyłącznie do instytucji zatrzymania, nie dotyczy zaś instytucji tymczasowego aresztowania. Z argumentami zawartymi w skardze nie zgodził się również Marszałek Sejmu.

Rozstrzygnięcie

W wyroku z 13 lipca 2009 r. TK stwierdził, iż art. 437 § 1 i 2 kpk jest zgodny z art. 41 ust. 2 oraz art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Postępowanie w zakresie zarzutu niezgodności wskazanych przepisów z art. 2 Konstytucji zostało umorzono.

W pierwszym rzędzie TK zaznaczył, iż tymczasowe aresztowanie jako subsydiarny środek zapobiegawczy, stosowany w postępowaniu odrębnym od postępowania karnego mającego udowodnić winę,

musi być odróżniane od kary pozbawienia wolności, gdyż tymczasowo aresztowanemu przysługuje domniemanie niewinności. W konsekwencji, nie można odnosić w pełni standardów dotyczących tymczasowego aresztowania do tych, które są brane pod uwagę przy ustalaniu kwestii orzekania o winie i odpowiedzialności karnej.

Następnie TK zwrócił uwagę na system gwarancji procesowych dotyczących stosowania tymczasowego aresztowania. Trybunał uznał zasób tychże gwarancji (chodzi tu m.in. o możliwość wnoszenia o zmianę tego środka, nakaz uchylenia tymczasowego aresztowania, gdy ustana przyczyna, dla których zostało ono zastosowane) za zapewniający należytą ochronę wolności osobistej jednostki oraz równość broni w postępowaniu sądowym.

Ponadto TK omówił szczególną rolę jaką odgrywa art. 437 kpk. Funkcja ta polega na zapobieganiu mnożenia zbędnych czynności procesowych i ograniczaniu przekazywania spraw do ponownego rozpoznania, jedynie do wypadków naprawdę koniecznych. TK przyznał wprawdzie, iż model kasatoryjny (model ten zakłada, iż w razie stwierdzenia przesłanek stosowania aresztu, sąd okręgowy musiałby uchylić postanowienie i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania sądowi rejonowemu), za którym obstawał skarżący, pełniej realizuje zasadę kontroli procesu karnego, jednakże nie jest on konieczny w wypadku stosowania tymczasowego aresztowania – środka mającego jedynie zabezpieczyć prawidłowość i rzetelność postępowania w kwestii odpowiedzialności karnej. Właśnie fakt, iż postanowienie sądu okręgowego zastosowaniu na skutek zażalenia prokuratora aresztu nie rozstrzyga ostatecznie o statusie prawnym zatrzymanego, nie pozwolił dać wiary argumentom skarżącego.

TK podkreślił także, iż „prawo odwołania się do sądu” zawarte w art. 41 ust. 2 Konstytucji RP nie oznacza konkretnego środka lub instytucji prawnej. Rodzi ono jedynie obowiązek po stronie ustawodawcy stworzenia mechanizmu gwarancyjnego, aby sprawy tymczasowego aresztowania znalazły się pod kontrolą sądu. Tym samym jak stwierdził TK, reformatoryjne orzeczenia sądu odwoławczego, w wyniku którego zostało zastosowane tymczasowe aresztowanie, nie przestaje być orzeczeniem odwoławczym. Jak stwierdził TK: „Gdyby było inaczej naruszona zostałaby zasada równości broni, która jest częścią prawa do sądu. Oskarżony dysponowałby bowiem lepszymi środkami procesowymi niż prokurator, a to byłoby niezgodne nie tylko ze standardami wyznaczonymi w Konstytucji, lecz także z wymogami wynikającymi z prawa międzynarodowego”. Z tego względu zainteresowanym osobom nie muszą być przyznane dalsze środki prawne umożliwiające kwestionowanie orzeczenia sądu

wydanego w wyniku rozpatrzenia wniesionego zażalenia. Tym samym jak wskazał TK „nie ma w Konstytucji wymagania, by procedura odwoławcza w każdym stadium sprawy zawsze przybierała formę taką, jak w modelu apelacji pełnej”.

Co dalej?

Wyrok z 13 lipca 2009 r. nie zamyka dyskusji na temat zaskarżania postanowień sądu okręgowego o zastosowaniu tymczasowego aresztowania na skutek zażalenia prokuratora na postanowienie sądu rejonowego o niezastosowaniu aresztu. Problem jest nadal aktualny i, według Prokuratora Generalnego, może dotyczyć nawet 200 przypadków rocznie¹. Zauważył go także TK, który planuje zwrócić się do Sejmu z postanowieniem sygnalizacyjnym w tej sprawie. Ma się w nim znaleźć sugestia, by Sejm rozważył możliwość takiego ukształtowania procedury zażalenkowej na zastosowanie aresztu, żeby zmieniające na niekorzyść podejrzanego postanowienie sądu odwoławczego było rozpatrywane w trybie kontroli poziomej, a więc przez sąd odwoławczy obradujący w innym składzie. Warto również wskazać, iż ciągle na rozpoznanie oczekuje skarga konstytucyjna w sprawie Pawła M. (sygn. Ts 124/08) przygotowana przez Program Spraw Precedensowych. Skarga ta dotyczy sytuacji, w której sąd okręgowy tymczasowo aresztował osobę zwolnioną z aresztu przez sąd rejonowy. W skardze tej podnosimy, iż orzeczenie sądu okręgowego wydane na skutek rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu rejonowego o nieprzedłużeniu stosowania, a tym samym wypuszczeniu z aresztu, jest orzeczeniem sądu I instancji. Przedmiot rozpoznania w przypadku obu sądów jest odmienny. Sąd rejonowy decyduje bowiem w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania, sąd okręgowy natomiast, decyduje o jego zastosowaniu wobec osoby pozostającej na wolności, a zatem nie można mówić, iż dwa kolejne składy orzekające rozpoznały tą samą sprawę. W związku z takimi okolicznościami, silniejsza staje się konieczność rozważenia, czy orzeczenie sądu okręgowego w przedmiocie zażalenia na postanowienie o niezastosowaniu/nieprzedłużeniu tymczasowego aresztowania jest w istocie orzeczeniem II instancji. Bezsporne jest bowiem, że w takiej sytuacji dopiero orzeczenie sądu okręgowego po raz pierwszy narusza prawa skarżącego, a dokładnie dyspozycję art. 41 Konstytucji i pozostaje naszym zdaniem w sprzeczności z art. 78 Konstytucji.

Artur Pietryka

AKTUALNOŚCI

Skarga do WSA na bezczynność ABW

W dniu 14 kwietnia 2009 r. złożyliśmy wniosek do Szefa ABW o udostępnienie informacji statystycznej w zakresie tzw. kontroli operacyjnej.

W dniu 14 maja 2009 r. ABW odpowiedziała na wniosek, nie zachowując przy tym formy decyzji administracyjnej. Z uwagi na powyższe w dniu 1 czerwca 2009 r. złożyliśmy ponowny wniosek o udostępnienie informacji. W związku z brakiem odpowiedzi na wniosek z 1 czerwca 2009 r. w dniu 15 lipca 2009 r. zwróciliśmy się do Szefa ABW z wezwaniem o zaprzestanie naruszenia prawa. Po upływie 60 dni od wezwania do zaprzestania naruszenia prawa, w dniu 15 września 2009 r. złożyliśmy skargę na bezczynność Szefa ABW do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie.

¹ O takiej liczbie podobnych przypadków mówił w czasie rozprawy przed TK w dniu 29 czerwca 2009 r. przedstawiciel Prokuratora Generalnego.

IMMUNITET PAŃSTWOWY NA WOKANDZIE ETPCZ – SPRAWA CUDAK PRZECIWKO LITWIE

W dniu 1 lipca 2009 r. Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka rozpatrywała skargę *Cudak przeciwko Litwie* (skarga nr 15869/02). Sprawa dotyczy obywatelki Litwy zwolnionej z pracy w polskiej ambasadzie w Wilnie. Skarżąca podnosi zarzut naruszenia art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (prawo do sądu), ponieważ sądy litewskie odmówiły rozpoznania jej pozwu powołując się na brak jurysdykcji krajowej. W wyroku, który zapadnie za kilka miesięcy, ETPCz rozstrzygnie o zakresie immunitetu państwowego w sprawach sporów pracowniczych, w których stroną jest przedstawicielstwo dyplomatyczne.

Zwolnienie z polskiej ambasady

Alicja Cudak została zatrudniona w polskiej ambasadzie w Wilnie na stanowisku recepcjonistki w listopadzie 1997 roku. Umowa o pracę zawierała klauzulę, zgodnie z którą wszelkie spory z niej wynikające miały być rozstrzygane na podstawie prawa litewskiego. W 1999 r. A. Cudak wystąpiła ze skargą do litewskiego Rzecznika ds. Równouprawnienia, powołując się na molestowanie seksualne w pracy, którego miał dopuścić się członek personelu dyplomatycznego ambasady. Po przeprowadzonym dochodzeniu Pełnomocnik stwierdził, że skarżąca była ofiarą molestowania seksualnego. Wydarzenia w miejscu pracy negatywnie wpłynęły na jej stan zdrowia, do tego stopnia, iż w okresie od 1 września do 29 października 1999 r. przebywała na zwolnieniu lekarskim. Po upływie tego okresu, A. Cudak stawiała się w pracy, jednakże nie została wpuszczona do budynku ambasady. W dniach 22 i 23 listopada 1999 r. A. Cudak próbowała wejść do ambasady, ale za każdym razem odmawiano jej wstępu. W dniu 26 listopada 1999 r. A. Cudak skierowała do Ambasadora RP na Litwie list wskazujący na zaistniałą sytuację. W grudniu 1999 r. otrzymała odpowiedź, w której została poinformowana o zwolnieniu z pracy z powodu nieobecności w dniach 22–29 listopada 1999 roku.

Postępowanie przed litewskimi sądami

Alicja Cudak wytoczyła powództwo cywilne przeciwko polskiej ambasadzie, w celu uzyskania odszkodowania za niezgodne z prawem zwolnienie z pracy. Polski Mi-

nister Spraw Zagranicznych powołał się na immunitet jurysdykcyjny, wyłączający właściwość sądów litewskich. Na skutek tego, 2 sierpnia 2000 r. litewski sąd I instancji umorzył postępowanie z powodu braku jurysdykcji krajowej. Sąd odwoławczy podtrzymał to rozstrzygnięcie. W dniu 25 czerwca 2001 r. Sąd Najwyższym utrzymał wcześniejsze orzeczenia. Co ważne litewski Sąd Najwyższy poddał analizie zarówno uregulowania procedury cywilnej, zasady prawa międzynarodowego, jak i

praktykę przyjętą współcześnie w stosunkach między państwami. Swoje rozważania rozpoczął od stwierdzenia, że umowa o współpracy i wzajemnej pomocy prawnej między Litwą a Polską z 1993 r. nie rozstrzyga kwestii immunitetu państwowego i relacji właściwości sądów litewskich oraz uznał za konieczne powołanie się na ogólne zasady prawa międzynarodowego oraz rozważenie sprawy w świetle Euro-

ciąg dalszy na stronie 4

AKTUALNOŚCI

SKARGA DO WSA NA ODMOWĘ UDOSTĘPNIENIA PRZEZ KGP INFORMACJI NA TEMAT KOSZTÓW FUNKCJONOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚWIADKÓW KORONNYCH

W DNIU 8 LIPCA 2009 R. ZŁOŻYLIŚMY WNIOSEK O UDOSTĘPNIENIE INFORMACJI PUBLICZNEJ W ZAKRESIE:

1. DOKŁADNEJ LICZBY OSÓB OBJĘTYCH PROGRAMEM OCHRONY, Z PODZIAŁEM NA ŚWIADKÓW KORONNYCH ORAZ OSOBY DLA NICH NAJBLIŻSZE, 2. KOSZTÓW FUNKCJONOWANIA ZARZĄDU OCHRONY ŚWIADKA KORONNEGO CBS ORAZ PRZECIĘTNEGO KOSZTU FUNKCJONOWANIA JEDNEGO PROGRAMU OCHRONY.

W DNIU 24 LIPCA 2009 R. KOMENDANT GŁÓWNY POLICJI UDZIELIŁ INFORMACJI W ZAKRESIE PIERWSZEGO PYTANIA, JEDNAKŻE ODMÓWIŁ UDOSTĘPNIENIA INFORMACJI W POZOSTAŁYM ZAKRESIE. W DNIU 5 SIERPNI 2009 R. ZŁOŻYLIŚMY WNIOSEK O PONOWNE ROZPATRZENIE SPRAWY. W DNIU 19 SIERPNI 2009 R. KOMENDANT GŁÓWNY POLICJI PONOWNIE ODMÓWIŁ UDOSTĘPNIENIA INFORMACJI W ZAKRESIE KOSZTÓW FUNKCJONOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚWIADKÓW KORONNYCH. W SKARDZE DO WSA PODNOSIMY M.IN. NARUSZENIE ART. 93 UST. 2 KONSTYTUCJI POLEGAJĄCE NA WYDANIU DECYZJI NA PODSTAWIE NIEJAWNEGO ZARZĄDZENIA MSWiA Z DNIA 10 STYCZNIA 2005 R. W SPRAWIE ZASAD TWORZENIA I GOSPODAROWANIA FUNDUSZEM OPERACYJNYM. W DNIU 23 WRZEŚNIA 2009 R. ZŁOŻYLIŚMY SKARGĘ DO WOJEWÓDZKIEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO W WARSZAWIE NA DECYZJĘ KOMENDANTA GŁÓWNEGO POLICJI O ODMOWIE UDOSTĘPNIENIA INFORMACJI NA TEMAT KOSZTÓW FUNKCJONOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚWIADKÓW KORONNYCH.

pejskiej Konwencji Rady Europy z 1972 roku o immunitacie państwa. Chociaż SN zaznaczył, iż istnieją przepisy formułujące bezwzględny charakter immunitetu państwowego, to jednak zwrócił też uwagę na przypadki niestosowania tych regulacji w stosunkach międzynarodowych. W sentencji swojego orzeczenia Sąd Najwyższy wskazał też na coraz powszechniejszą praktykę wąskiego interpretowania immunitetu państwowego, polegającego na uznaniu, iż odnosi się on tylko do zdarzeń zawierających element suwerenności, a nie do stosunków prywatnoprawnych. W grudniu 2001 roku, A. Cudak skierowała skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Skarga do ETPCz

Alicja Cudak zarzuca państwu litewskiemu uniemożliwienie dochodzenia przed sądami litewskimi roszczeń cywilnych, należnych od polskiej ambasady w Wilnie. W skardze do ETPCz skarżąca wskazuje na naruszenie art. 6 Konwencji, polegające na zamknięciu drogi sądowej poprzez wyłączenie jurysdykcji sądów litewskich, na skutek powołania się przez polskiego Ministra Spraw Zagranicznych na immunitet państwowy.

Litewski rząd podważa prywatnoprawny charakter sporu dotyczącego zwolnienia z pracy w polskiej ambasadzie. Argumentacja rządu litewskiego zmierza do wykazania elementów pu-

blicznoprawnych sporu poprzez m.in. odwołanie się do statusu jego stron. Rząd Litwy przywołuje orzeczenie w sprawie *Pellegrin przeciwko Francji* (sprawa nr 28541/95, wyrok z 8 grudnia 1999 r.), w którym ETPCz wskazał kategorię sporów wyłączonych spod zakresu art. 6 § 1 Konwencji. Wyłączeniu temu podlegają spory inicjowane przez urzędników publicznych wykonujących szczególne czynności administracji publicznej, o ile ta ostatnia działa w imię ochrony ogólnych interesów państwa. Litewski rząd podkreśla jednocześnie, że skarżącemu przysługuje prawo do dochodzenia roszczeń przed sądami polskimi, a zatem w państwie przynależności pracodawcy – polskiej ambasady.

W odpowiedzi na te argumenty, A. Cudak wskazuje, że wytoczenie pozwu i prowadzenie sprawy przeciwko ambasadzie przed sądami polskimi było w jej przypadku nierealne ze względu na dodatkowe utrudnienia związane z koniecznością ponoszenia kosztów podróży do innego kraju, usług pełnomocnika i tłumacza. Skarżąca przywołuje ponadto klauzulę umowy o pracę przewidującą, że wszelkie ewentualne spory miały być rozstrzygane zgodnie z prawem litewskim.

Immunitet państwa w prawie międzynarodowym

Przywoływana w analizowanej sprawie zasada immunitetu suwerennego pań-

stwa, oznacza przede wszystkim to, że państwo i jego organy nie mogą być porywane przed organy sądowe innego państwa, a także, że własność danego państwa nie może podlegać zajęciu.

Problematyka taka została uregulowana w kilku dokumentach szczebla międzynarodowego. W 1972 r. w ramach Rady Europy przyjęta została Europejska Konwencja o immunitacie państwa. Natomiast w 2004 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło *Konwencję o immunitacie jurysdykcyjnym państwa i jego majątku*. Wymienione regulacje za punkt wyjścia przyjmują zasadę ograniczonego immunitetu. Jednakże niewielka liczba państw – stron tych konwencji powoduje, że w praktyce zastosowanie znajdują przede wszystkim ogólne zasady prawa międzynarodowego, umowy bilateralne oraz regulacje wewnętrzpaństwowe. Taka sytuacja prowadzi do zróżnicowania międzynarodowej praktyki w zakresie uznawania immunitetu państwowego.

Strasburska interpretacja immunitetu

ETPCz rozpatrywał już skargi, w których pojawiało się zagadnienie zakresu immunitetu państwowego. W dniu 21 listopada 2001 r. ETPCz rozpatrzył sprawę: *Al-Adsani przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga nr 35763/97), *Fogarty przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga nr 37112/97), oraz *McElhinney przeciwko Irlandii* (skar-

AKTUALNOŚCI

List do Ministra Sprawiedliwości w sprawie przeszukania w postępowaniu karnym

W dniu 2 września 2009 r. skierowaliśmy do Ministra Sprawiedliwości pismo w sprawie zgodności z Europejską Konwencją Praw Człowieka uregulowań zawartych w kodeksie postępowania karnego dotyczących czynności przeszukania. Wątpliwości co do zgodności tej regulacji z Konwencją powstały w związku z wydaniem przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu wyroku w sprawie *Rachwalski i Ferenc przeciwko Polsce* (skarga nr 47709/99).

W uzasadnieniu wyroku Trybunał podkreślił, że w celu zapobieżenia w przyszłości podobnym naruszeniom potrzebne jest stworzenie specjalnych gwarancji zapewniających efektywną ochronę praw określonych w art. 8 Konwencji. Takie gwarancje mogą obejmować, zdaniem Trybunału, wydanie przepisów prawnych ograniczających możliwość wejścia do domu osoby przeszukiwanej, a także regulujących obecność bezstronnej osoby w czasie przeszukania czy też uzyskanie wyraźnej zgody właściciela, jako warunku wejścia do jego mieszkania.

Art. 221 k.p.k. wskazuje na ograniczenia czasowe związane z dokonywaniem czynności procesowej, jaką jest przeszukiwanie. Wyłącza on możliwość jej przeprowadzenia w porze nocnej, tj. od godziny 22 do godziny 6. Z kolei art. 224 § 2 k.p.k. stanowi, że podczas przeszukania ma prawo być obecna osoba, u której ma nastąpić przeszukiwanie oraz osoba przybrana przez prowadzącego czynność. Ponadto przepis ten przewiduje możliwość obecności osoby wskazanej przez właściciela mieszkania, u którego dokonuje się przeszukania, jeżeli nie uniemożliwia to przeszukania albo nie utrudnia go w istotny sposób.

Wydaje się, że aby art. 224 § 2 k.p.k. spełniał swoją gwarancyjną rolę, jego treść powinna być znana osobie, o której mowa w tym przepisie. Dlatego Fundacja zwróciła się z prośbą o zmianę obecnie obowiązujących przepisów (również o charakterze wewnętrznym) w celu stworzenia regulacji, która nakładałaby na organ prowadzący przeszukiwanie obowiązek poinformowania osoby, u której prowadzona jest ta czynność, o zakresie jej uprawnień wynikających z art. 224 § 2 k.p.k. Mogłoby to stanowić poszerzenie art. 224 § 1 k.p.k., który nakazuje zawiadomienie takiej osoby o celu przeszukania oraz wezwanie do wydania poszukiwanych przedmiotów.

ga nr 31253/96). We wszystkich powyższych przypadkach odpowiedź na zarzut naruszenia art. 6 Konwencji była negatywna. ETPCz nie stwierdził, że powoływanie się na immunitet państwowy prowadzi do utrudnienia dostępu do sądu w sposób lub w stopniu naruszającym istotę tego prawa. W sprawie *Fogarty przeciwko Wielkiej Brytanii* ETPCz uznał, że Konwencja powinna być w miarę możliwości interpretowana zgodnie z innymi zasadami prawa międzynarodowego, czyli także tymi, które dotyczą immunitetu państwowego. Wskazał również, że ograniczenie prawa do sądu poprzez zastosowanie doktryny immunitetu państwa jest dopuszczalne, gdyż służy ono promowaniu poprawnych stosunków między państwami. Niemniej należy odnotować, że we wskazanym orzeczeniu ETPCz przywołał także zauważalną w prawie międzynarodowym tendencję do ograniczania immunitetu państwa w sporach dotyczących zatrudnienia. Dodął jednak, że w sprawach dotyczących zatrudnienia w zagranicznych misjach lub ambasadach, praktyka międzynarodowa jest podzielona. Wskazał również, że ważne znaczenie ma również ustalenie faktu, czy powstałe spory odnoszą się do całego personelu, czy tylko wyższych rangą członków misji.

Prawa pracownicze

Przy okazji analizy sprawy *Cudak przeciwko Litwie* należy również zwrócić uwagę

na konflikt pomiędzy gwarancjami przyznanymi państwom w stosunkach międzynarodowych a możliwością dochodzenia roszczeń ze stosunków pracowniczych. Duże znaczenie ma tu wyjątkowy charakter nadawany stosunkom opartym o umowę o pracę tak w systemach krajowych, jak i w prawie międzynarodowym prywatnym, w tym w prawie europejskim. Wszystkie wymienione systemy prawne dostrzegają bowiem specyfikę stosunku pracy i podkreślają mechanizmy gwarancyjne wobec praw pracowniczych, których źródłem jest przekonanie o słabszej pozycji pracownika. Niewątpliwie możliwość wstąpienia na drogę sądową oraz odpowiedni kształt procedury w sprawach roszczeń pracowniczych stanowi fundamentalny element tego systemu gwarancyjnego.

W swoim orzecznictwie ETPCz wielokrotnie podkreślał specyfikę spraw o roszczenia pracownicze. ETPCz wskazywał, że pracownik, który uważa, że został niezgodnie z prawem zawieszony w obowiązkach służbowych lub zwolniony z pracy przez swojego pracodawcę, ma ważny interes indywidualny w tym, by decyzja sądowa co do legalności takiego działania była podjęta szybko. Sprawy dotyczące zatrudnienia ze swej natury wymagają szybkich rozstrzygnięć, zwłaszcza że wszczynane są

przez osoby, które na skutek zwolnienia utraciły środki utrzymania (sprawa *Obermeier przeciwko Austrii*, wyrok z 28 czerwca 1990 r., skarga nr 11761/85; sprawa *Caleffi przeciwko Włochom*, wyrok z 24 maja 1991 r., skarga nr 11890/85).

W oczekiwaniu na wyrok

W styczniu 2009 roku sprawa *Cudak przeciwko Litwie* została przekazana do rozpoznania Wielkiej Izbie. Zgodnie z art. 30 Konwencji jest to możliwe, gdy powstaje poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji lub jeżeli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do powstania sprzeczności między tym rozstrzygnięciem a wyrokiem, który został uprzednio wydany przez Trybunał. Wyrok w sprawie *Cudak przeciwko Litwie* zostanie ogłoszony za kilka miesięcy. Orzeczenie to będzie miało bardzo poważne znaczenie na przyszłość, gdyż albo doprowadzi do zmiany dotychczasowego stanowiska ETPCz, albo przesądzi jednoznacznie o absolutnym charakterze immunitetu państwowego jako przesłanki wyłączenia jurysdykcji krajowej w sprawach dotyczących pracowników przedstawicielstw dyplomatycznych.

*Anna Kopania,
Katarzyna Wiśniewska*
stażystki w ramach letniego programu
praktyk HFPCz

AKTUALNOŚCI

Postanowienie sygnalizacyjne TK w kwestii wznowienia postępowania cywilnego

W dniu 7 sierpnia 2009 r. Trybunał Konstytucyjny wydał ważne postanowienie sygnalizacyjne (sygn. Ts 220/07/S). W postanowieniu tym TK zasignalizował Sejmowi oraz Ministrowi Sprawiedliwości – dla zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej – potrzebę podjęcia inicjatywy ustawodawczej w celu sprecyzowania trybu rozpoznawania skarg o wznowienie postępowania, o których mowa w art. 4011 kodeksu postępowania cywilnego. W postanowieniu TK odniósł się między innymi do skargi konstytucyjnej J. Podbielskiego i PPU Polpure (Ts. 24/09) podnoszącej niezgodność art. 401 pkt 2 kodeksu postępowania cywilnego z art. 45 Konstytucji RP w związku z art. 2, art. 8 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, polegającą na tym, iż wskazany przepis pozbawia i nie reguluje możliwości wznowienia postępowania przed sądami krajowymi, pomimo wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzającego naruszenie art. 6 Konwencji (pozbawienie dostępu do sądu).

Początek procesu o odszkodowanie za niewątpliwie niesłuszny areszt W. Szczeklika

W dniu 22 września 2009 r. przed Sądem Okręgowym w Lublinie rozpoczął się proces o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie byłego Komendanta Miejskiego Policji w Białej Podlaskiej – W. Szczeklika. Prokuratura opierając się na zeznaniach dwóch pracowników lombardu, podejrzewała W. Szczeklika o to, iż jako naczelnik Wydziału ds. Przestępczości Gospodarczej w Komendzie Miejskiej Policji w Białej Podlaskiej przyjmował tapówki od pracowników lombardu, w zamian za informacje dotyczące planowanych działań Policji. W. Szczekliki został aresztowany na początku grudnia 2001 r. W areszcie przesiedział ponad 4 miesiące. W grudniu 2002 r. oskarżono go o korupcję, ujawnienie tajemnicy zawodowej oraz paserstwo. Wyrokiem z dnia 25 października 2007 r. Sąd Rejonowy w Lublinie uniewinnił W. Szczeklika od popełnienia zarzucanych mu czynów. 17 czerwca 2008 r. Sąd Okręgowy w Lublinie utrzymał w mocy wyrok sądu I instancji. Sąd Okręgowy nie miał wątpliwości, że prokuratura dopuściła się wielu błędów.

We wniosku W. Szczekliki dochodzi kilkuset tysięcy złotych, m.in. tytułem zadośćuczynienia za straty moralne – naruszenie godności, dobrego imienia funkcjonariusza Policji i prawa do życia rodzinnego. Zarzuty stawiane W. Szczekliki i tymczasowe aresztowanie pomimo ostatecznego uniewinnienia zawżyły negatywnie na jego dalszej karierze. Sprawa objęta jest Programem Spraw Precedensowych. W. Szczekliki reprezentują pro bono adw. Andrzej Michałowski i adw. Jacek Stefański z kancelarii Michałowski Stefański Adwokaci.

Opinia prawna do projektu ustawy o ochronie informacji niejawnych

W związku z toczącymi się w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów pracami nad nową ustawą o ochronie informacji niejawnych, Helsińska Fundacja Praw Człowieka została poproszona o zaopiniowanie wstępnego projektu ustawy.

W opinii wskazujemy na szereg praktycznych problemów, jakie mogą pojawić się w związku z proponowanymi zmianami systemu klasyfikowania poszczególnych informacji niejawnych. W tym kontekście poruszyliśmy m.in. problem ochrony informacji statystycznych o prowadzonych przez służby czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Szereg naszych wątpliwości wzbudził również kształt ankiety bezpieczeństwa osobowego. Uwagę zwróciliśmy także na brak uregulowań dotyczących czasowej ochrony niektórych informacji. Wskazaliśmy ponadto na problem uzyskania poświadczenia bezpieczeństwa przez pod-

mioty nieprowadzące działalności gospodarczej, co może przekładać się na realizację prawa do udziału organizacji społecznych w postępowaniu. Ponadto uznaliśmy, że w związku z pracami nad nową ustawą o ochronie informacji niejawnych warto zwrócić uwagę na kilka dodatkowych kwestii, które pojawiły się w związku z działalnością Programu „Prawa Człowieka a rozliczenia z przeszłością”, związanych z problemem ochrony informacji niejawnych. Wskazaliśmy tu m.in. na niewykonanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (m.in. wyrok z 24 kwietnia 2007 r. w sprawie *Matyjek przeciwko Polsce*, skarga nr 38184/03) dotyczących zagadnienia dostępu do akt postępowań lustracyjnych. Podnieśliśmy również problem nie wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 czerwca 2008 r. (sygn. K 51/07), dotyczącego dostępu do dokumentów w związku z opublikowaniem Raportu z likwidacji WSI.

Czy każdy ubezwłasnowolniony NIE MOŻE BYĆ WYBORCĄ?

Konstytucja RP w art. 62 odbiera osobom ubezwłasnowolnionym prawo do głosowania. Podpisana przez Polskę Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r., przyznaje niepełnosprawnym wprost intelektualnie prawo do głosowania, bez względu na to, czy zostali oni ubezwłasnowolnieni. Dotychczasowe orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka również przemawia na korzyść osób ubezwłasnowolnionych.

Generalny zakaz na poziomie ustawy

Wszystkie ordynacje wyborcze powtarzają zakaz konstytucyjny. Przy tworzeniu spisów wyborczych osoby, które zostały ubezwłasnowolnione prawomocnym wyrokiem sądowym, nie są uwzględniane. Mamy tym samym do czynienia z sytuacją, w której prawo prywatne bezpośrednio wyznacza status prawny jednostki dotyczący sfery prawa publicznego. Co więcej, Konstytucja nie określa bliżej, czym jest ubezwłasnowolnienie, pozostawiając ustawodawcy decyzję o wyznaczeniu kręgu osób pozbawionych prawa głosu. Sąd powszechny, decydując w sprawie ubezwłasnowolnienia, nie uwzględnia tego, iż prawo publiczne niezwykle często ko-

rzysta z tej prywatnoprawnej instytucji, wprowadzając wymóg posiadania pełni praw cywilnych. Zakres ingerencji jest jednocześnie na tyle szeroki, iż nie ma w polskim systemie prawnym orzeczenia sądowego, które wywoływałoby tak liczne i dotkliwe skutki dla samego zainteresowanego.

Uniwersalizm praw wyborczych

Państwa członkowskie Rady Europy, zgodnie z preambułą Statutu Rady Europy z 5 maja 1949 r., potwierdzają „[...] swoje głębokie przywiązanie do duchowych i moralnych wartości stanowiących wspólne dziedzictwo ich narodów i źródło zasad wolności osobistej, swobód politycznych i praworządności, które stanowią podstawę każdej prawdziwej demokracji”. Z kolei Protokół nr 1 do Konwencji przewiduje w art. 3, iż Państwa-Strony Protokołu „zobowiązują się organizować w rozsądnych odstępach czasu wolne wybory, oparte na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego”. W sprawach *Mathieu-Mohin i Clerfayt przeciwko Belgii* (wyrok z 2 marca 1987 r., skarga nr 9267/81) ETPC stwierdził, iż art. 3 Protokołu nr 1 przyznaje jednostkom prawo podmiotowe do głosowania

oraz bycia wybieranym w wolnych wyborach do ciała ustawodawczego.

Szerokie wyłączenie podmiotowe

Ubezwłasnowolnienie jest instytucją prawa prywatnego, która umożliwia wyłączenie z obrotu prawnego określonych osób ze względu na ich własne dobro. Przesłankami biologicznymi ubezwłasnowolnienia są: choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo inne zaburzenia psychiczne (pijaństwo, narkomania). Jednocześnie zaistnieć musi przesłanka psychologiczna, tj. brak możliwości kierowania własnym postępowaniem albo potrzeba pomocy innych osób w prowadzeniu własnych spraw (art. 13 i art. 16 kodeksu cywilnego).

Liczba osób ubezwłasnowolnionych jest w Polsce duża i systematycznie rośnie o ok. 2000–3000 przypadków rocznie. Na koniec 2008 r. było ich 60879. W 2008 r. sądy uwzględniły aż 5805 spośród 13099 wniosków. Dodatkowo grupa osób ubezwłasnowolnionych jest zróżnicowana – mogą tu być zarówno osoby chore psychicznie, uzależnione, jak i hazardziści. Fakt, że osoby te nie mogą podejmować działań w obszarze relacji prywatnych (zaciągając zobowiązań, podejmować decyzji z zakresu spraw rodzinnych), nie powinien w sposób automatyczny wyłączać

im możliwości wyrażenia swojej opinii w wyborach powszechnych.

Orzecznictwo ETPCz

Osoby ubezwłasnowolnione z powodu odebrania im uprawnienia do udziału w życiu publicznym w postaci prawa głosowania, nie są obiektem zainteresowania partii politycznych. ETPCz natomiast niezmiennie podkreśla wagę prawa do głosowania dla utrzymania efektywnej demokracji, a także dla samego systemu konwencyjnej ochrony praw człowieka (tak m.in. w wyroku z 8 lipca 2008 r. w sprawie *Yumak i Sadak przeciwko Turcji*, skarga nr 10226/03, § 109). Odstąpienie od uniwersalizmu prawa wyborczego wiąże się z ryzykiem naruszenia demokratycznej legitymizacji organu przedstawicielskiego wyłonionego w wyborach powszechnych oraz stanowionych przez niego praw (wyrok z 30 marca 2004 r. w sprawie *Hirst przeciwko Wielkiej Brytanii [2]*, skarga nr 74025/01, § 62). ETPCz dopuszcza wprowadzenie określonych wymogów, takich jak legitymowanie się odpowiednim wiekiem albo okresem zamieszkania, które warunkują korzystanie z czynnego prawa wyborczego. Wydaje

się jednakże wysoce wątpliwe, aby istniała obiektywna przyczyna, która zezwalałaby na ograniczenie praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych.

Unormowania międzynarodowe

Europejska Konwencja Praw Człowieka i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych podkreśla prawo każdego obywatela do przyznania mu prawa do głosowania bez jakiegokolwiek dyskryminacji i bez nadmiernych ograniczeń. Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych z dnia 13 grudnia 2006 r. przyjęto Konwencję Praw Osób Niepełnosprawnych (publ. A/RES/61/106), która weszła w życie w dniu 3 maja 2008 r. Zgodnie z nią osobami ubezwłasnowolnionymi są wyłącznie osoby niepełnosprawne umysłowo (powinny być traktowane tak samo jak wszystkie inne osoby niepełnosprawne). Zatem ograniczenie podmiotowości prawnej w krajowym porządku prawnym zostało dopuszczone przez Konwencję, Pozbawienie praw o charakterze politycznym stanowi już jednak formę dyskryminacji. Natomiast w art. 29 Konwencji podkreślono prawo

osób niepełnosprawnych do uczestniczenia w życiu politycznym, w tym prawo do głosowania.

Konieczność zmiany

Art. 62 ust. 2 Konstytucji RP w zakresie, w jakim wyłącza możliwość korzystania z czynnego prawa wyborczego przez osoby ubezwłasnowolnione, jest rozwiązaniem niewłaściwym. Choroby psychiczne charakteryzują się różnym stopniem nasilenia, przebiegiem czy też symptomami. Dlatego odebranie osobom ubezwłasnowolnionym prawa do głosowania nie może być automatyczne. Rozważyc należy przygotowanie skargi do ETPCz wymierzonej w rozwiązania polskie, jako niezgodne z art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji. O wiele jednak lepszy skutek dla ochrony praw jednostek miałyby podjęcie odpowiednich działań zarówno na szczeblu konstytucyjnym jak i ustawowym. Postulować należy zwłaszcza zlikwidowanie automatyzmu polegającego na odebraniu czynnego prawa wyborczego w przypadku orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu.

Maciej Bernatt,

Robert Rybski – współpracownik HFPCz

Nowi członkowie Rady Programowej PSP

GRONO RADY PROGRAMOWEJ PROGRAMU SPRAW PRECEDENSOWYCH OD 2 WRZEŚNIA 2009 R. POWIĘKSIZYŁO SIĘ O TRZECH NOWYCH CZŁONKÓW. SĄ NIMI PROF. JAN BARCZ, DR HAB. GRZEGORZ JANUSZ ORAZ DR WIESŁAW STAŚKIEWICZ.

PROF. DR HAB. JAN BARCZ jest kierownikiem Katedry Prawa Międzynarodowego i Prawa UE w Kolegium Prawa Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie. Ukończył Wydział Prawa i Administracji UMCS w Lublinie (1975). Doktorat uzyskał w 1978 r. na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, habilitację w 1987 r. w Instytucie Państwa i Prawa PAN, tytuł naukowy profesora w 1993 r. Wykładał w Krajowej Szkole Administracji Publicznej. W latach 1995 – 2000 pełnił funkcję ambasadora RP w Wiedniu. Jest członkiem Komitetu Redakcyjnego miesięcznika „Państwo i Prawo” i autorem około dwudziestu monografii oraz ponad 150 artykułów naukowych.

DR HAB. GRZEGORZ JANUSZ jest profesorem UMCS i kierownikiem Zakładu Praw Człowieka Wydziału Politologii UMCS. Specjalizuje się w nauce o polityce, stosunkach międzynarodowych, prawie wspólnotowym, prawach człowieka oraz prawnej ochronie mniejszości narodowych. Jest związany z Komitetem Badania Polonii PAN oraz Komitetem Badań nad Migracjami Ludności i Polonią PAN, a także ekspertem Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu RP, Biura Studiów i Analiz Senatu RP, komisji parlamentarnych oraz ministerstw.

DR WIESŁAW STAŚKIEWICZ jest socjologiem i doktorem nauk prawnych. Od 1973 r. jest wykładowcą socjologii prawa i teorii prawa w Katedrze Filozofii Prawa i Nauki o Państwie Wydziału Prawa i Administracji UW. W latach 1992–2006 pełnił funkcję Dyrektora Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu. W swoich badaniach koncentruje się na legisprudencji, ekskluzji prawnej i zagadnieniach kultury prawnej.

Małgorzata Słomkowska-Liberska przeciwko Polskie Radio S.A. – kolejny wyrok

W dniu 4 września 2009 r. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy wydał wyrok w sprawie powództwa Małgorzaty Słomkowskiej-Liberskiej przeciwko Polskiemu Radiu S.A. o odszkodowanie i zadośćuczynienie (sygn. VII P 1466/07). Sąd uznał roszczenie powódki i przyznał jej 41 tys. zł tytułem wynagrodzenia za okres wypowiedzenia (5 miesięcy), 2,6 tys. zł tytułem odszkodowania za naruszenie zasady równego traktowania oraz 2,6 tys. zł zadośćuczynienia za krzywdy jakich doznała w wyniku stosowania wobec niej mobbingu. Jest to już trzeci wyrok w ostatnim czasie, w którym sąd stwierdził, że w Polskim Radiu S.A. dochodziło do dyskryminacji pracowników (uprawomocnił się już wyrok w sprawie M. Borkowskiego, natomiast ciągle nieprawomocny jest wyrok w sprawie M. Kolińskiej-Dąbrowskiej).

Sąd w ustnym uzasadnieniu podkreślił, że podstawy zwolnienia powódki z pracy były nieprawdziwe (pracodawca w wypowiedzeniu wskazał, że stanowisko pracy, na którym pracowała M. Słomkowska-Liberska zostało zlikwidowane). Ponadto, w ocenie sądu w odniesieniu do powódki naruszono zasadę równego traktowania w zatrudnieniu ze względu na jej dotychczasową działalność zawodową.

Sprawa objęta jest Programem Spraw Precedensowych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, a Małgorzatę Słomkowską-Liberską reprezentuje *pro bono* adw. Dominika Stępińska-Duch.

CIVIL SOCIETY FORUM

W BRATYSŁAWIE

W dniach 16–18 września 2009 r. w Bratysławie odbyło się Civil Society Forum organizowane przez Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Forum zgromadziło ponad 200 działaczy organizacji pozarządowych i dziennikarzy, pochodzących w większości z państw Europy Środkowo-Wschodniej (Słowenia, Rumunia, Polska, Słowacja, Węgry, Albania, Łotwa, Bułgaria, Chorwacja, Litwa, Czechy, Serbia, Białoruś, Ukraina, Rosja, Bośnia i Hercegowina). Wśród uczestników byli także przedstawiciele z krajów Europy Zachodniej (Austria, Francja, Wielka Brytania, Niemcy, Irlandia, Belgia, Włochy), czy nawet dalszych części świata (Stany Zjednoczone, Indie, Nigeria, Australia). W wydarzeniu wzięli udział **Joanna Lora** i **Maciej Bernatt** z Programu Spraw Precedensowych HFPCz.

Civil Society Forum odbywało się pod hasłem „20-lecie społeczeństwa obywatelskiego”, w państwach postkomunistycznych. Spotkanie, zorganizowane w kilku panelach dyskusyjnych, poświęcone było zarówno spojrzeniu wstecz, na lepsze i gorsze doświadczenia społeczeństwa obywatelskiego w minionych 20 latach, jak również spojrzeniu w przyszłość, czyli zagadnieniu jak w dzisiejszych warunkach efektywnie działać na rzecz społeczeństw.

W charakterze panelistów pojawili się liczni goście z Polski: Krzysztof Czyżewski – szef Ośrodka „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów” i Fundacji Pogranicze w Sejnach; prof. Anna Giza-Poleszczuk – socjolog; Igor Janke – dziennikarz, założyciel salon24.pl; Tomasz Kitliński – wykładowca filozofii na UMCS w Lublinie, autor książki „Miłość i demokracja”; Sławomir Sierakowski – socjolog, założyciel Krytyki Politycznej; Wawrzyniec Smoczyński – dziennikarz Polityki; prof. Aleksander Smolar – politolog, publicysta, prezes Fundacji im. Stefana Batorego.

Część Forum stanowiły warsztaty tematyczne w grupach. Joanna Lora wzięła udział w warsztatach na temat „Organizacje pozarządowe i państwo – relacja klientów, partnerów czy przeciwników?”. Maciej Bernatt uczestniczył w dyskusji poświęconej „Biznesowi i społeczeństwu obywatelskiemu”, podczas której przedstawił doświadczenia Programu Spraw Precedensowych we współpracy *pro bono* z prawnikami i kancelariami prawnymi.

Więcej informacji, w tym materiały pokonferencyjne, są dostępne na stronie internetowej pod adresem: <http://csf.ceetrust.org/>

WSPÓŁPRACOWNICY PROGRAMU SPRAW PRECEDENSOWYCH

- » **Maciej Bernatt** – koordynator Programu Spraw Precedensowych; doktorant w Zakładzie Europejskiego Prawa Gospodarczego WZ UW.
- » **dr Adam Bodnar** – członek Zarządu HFPCz, koordynator programów prawnych; adiunkt w Zakładzie Praw Człowieka WPIA UW.
- » **Artur Pietryka** – mgr prawa WPIA UW
- » **Barbara Grabowska** – studentka prawa na WPIA UW
- » **Joanna Lora** – licencjat z prawa na Uniwersytecie w Strasburgu, studentka prawa na WPIA UW
- » **Dorota Pudzianowska** – koordynator działu prawnego ds. współpracy międzynarodowej; doktorantka w Katedrze Prawa i Postępowania Administracyjnego WPIA UW.

Redaktor naczelny: **Maciej Bernatt**
Sekretarz redakcji: **Joanna Lora**
Wydawca:
Helsińska Fundacja Praw Człowieka,
Program Spraw Precedensowych

HR HELSIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
PROGRAM SPRAW PRECEDENSOWYCH
ul. Zgoda 11; 00-018 Warszawa
tel.: 022 556 44 71 • faks: 022 556 44 75
e-mail: precedens@hfhr.org.pl
strona www: www.hfhrpol.waw.pl/precedens/

Projekt, DTP: **HR&HARE DESIGN,**
Helena Csató-Zakrzewska

Druk: Grafmar Sp. z o.o., ul. Wiejska 43,
36-100 Kolbuszowa Dolna

Działalność Programu Spraw Precedensowych wspierają

Projekt finansowany ze środków
Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe

Trust for Civil Society
in Central & Eastern Europe
Washington D.C., USA

Główni partnerzy PSP:

MAGNUSSON

WARDYŃSKI i WSPÓLNICY
ADWOKACI I RADCOWIE PRAWNI

WEIL, GOTSHAL & MANGES

■■■ I Domański Zakrzewski Palinka

Partnerzy wspierający PSP:

e|n|w|c

Attorneys at Law

C L I F F O R D
C H A N C E

PRESS-SERVICE Monitoring Mediów Sp. z o.o.
Monitoring mediów dla Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

On Board Public Relations

Obsługa PR projektu realizowanego ze środków Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

on board
PUBLIC RELATIONS
ECCO NETWORK